Коломієць Наталія,
к. пед. н., ст. викладач кафедри виховних
технологій та педагогічної творчості
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, Україна

ДО ПРОБЛЕМИ ОПТИМАЛЬНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИДАКТИЧНИХ ЗАСАД ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціально-економічними перетвореннями, коли від людини вимагаються не тільки знання і вміння, а й розвинені особистісні якості. У зв'язку із цим перед освітою постають нові завдання: школа повинна орієнтуватися на створення оптимальних умов для розвитку кожної дитини, спрямовуватися не на заучування, а на формування в них здібностей самостійно осмислювати навколишню дійсність.

За результатами досліджень оптимальним для розвитку особистості є діалогічне педагогічне середовище, в якому особистість визнається цінною, вільною і шанованою. Навчальний процес у контексті діалогу – це активна взаємодія та спілкування його учасників, тобто інтеракція, що здійснюється за допомогою відповідних методів.

Проблема застосування інтерактиву в навчальному процесі була у центрі уваги таких дослідників як О.Єльникова, О.Коберник, Т.Кравченко, М.Крайня, Г.Крівчикова, В.Мельник, Л.Пироженко, Н.Побірченко, О.Пометун та ін., які обґрунтовують доцільність та ефективність його використання.

Теоретичні аспекти, пов'язані з визначенням сутності інтерактивних методів, їх класифікації, визначенням найбільш поширених і придатних їх видів для розв'язання навчальних завдань, набули висвітлення в працях російських (О.Коротаєва, Г.Мітіна, Г.Самохіна, С.Стилік, Н.Суворова, Г.Шевченко) та українських (А.Мартинець, М.Скрипник, Л.Пироженко, О.Пометун та ін.) вчених.

У сучасних умовах, коли укріплюються міжнародні зв'язки у різних сферах життя та вихід України в європейський і світовий простір, актуалізується проблема вивчення іноземної мови як важливого засобу міжкультурного спілкування. Нова програма з англійської мови (2 – 12 класи) для загальноосвітніх навчальних закладів започатковує реформу щодо викладання іноземної мови. Основним її принципом є комунікативна спрямованість, а метою – міжкультурне іншомовне спілкування (комунікативна компетенція). Основні напрями оптимального вирішення таких завдань безпосередньо пов'язані з упровадженням у навчальний процес інтерактивних методів. Підтвердженням цього можуть бути наукові праці Л. Биркун, І.Зимньої, О. Коваленко, О. Коломінової, О. Косенко, В. Плахотника, С. Роман та ін.

Багатий досвід, накопичений педагогічною теорією і практикою, такі його напрямки, як обґрунтування дидактичних засад застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів, зокрема в процесі вивчення іноземної мови, та розробка моделі впровадження у процес навчання відповідних дидактичних засад застосування інтерактивних методів свідчать про те, що дані проблеми ще не знайшли достатнього осмислення й узагальнення в сучасній дидактиці. Аналіз літератури показав, що зусилля науковців спрямовуються переважно на визначення сутності інтерактиву, розробку різних видів таких методів. Це утруднює належне та результативне запровадження інтерактивних методів у практику початкової школи, призводячи, іноді, до перенасичення ними навчального процесу, або, навпаки, залишаючи їх поза діяльністю вчителя та учнів. Це зумовлює необхідність дослідження даних питань, визначення потенційних резервів, закладених у дидактичній системі щодо конструювання навчального процесу.

Відтак, мета статті - проаналізувати виокремлені нами дидактичні засади ефективного застосування інтерактивних методів у навчанні молодших школярів іноземної мови; для оптимальної реалізації схарактеризованих дидактичних засад розробити модель впровадження дидактичних засад застосування інтерактивних методів.

За умов необхідності характеристики нового явища в системі навчання, що розробляється і використовується в процесі педагогічного експерименту або вводиться з метою вдосконалення навчально-виховного процесу, використовують поняття «дидактичні засади», під якими розуміють певні найзагальніші характеристики вибудови навчання, що стосуються будь-якої дидактичної системи, яка включає низку обов'язкових компонентів [1,с.31]. До таких компонентів відносять: завдання навчання, принципи відбору змісту й методів навчання, зміст навчання, організаційні форми, підхід учителя до виявлення результативності навчання, характер відносин між учителем та учнями, засоби навчання [1, с.31]. Однак якісна, змістовна характеристика цих компонентів не є сталою і має свої особливості залежно від конкретної системи навчання.

За нашим переконанням, поняття «дидактичні засади» охоплює компоненти, пов'язані з організацією навчального процесу, складовими якого є цілі навчання, принципи та умови навчання, зміст навчання, оптимальні методи і форми, а також взаємозалежна навчальна діяльність учителя та учнів на уроці.

Таким чином, зважаючи на тему нашого дослідження дидактичними засадами ефективного застосування інтерактивних методів у навчанні молодших школярів іноземної мови були визначені: цілі навчального процесу; дидактичні принципи; дидактичні умови; зміст навчання іноземної мови; інтерактивні методи навчання іноземної мови; навчальна діяльність на уроці; іншомовна комунікативна компетенція.

Охарактеризуємо основні особливості кожної з виокремлених нами дидактичних засад.

Визначення *цілей* навчання має наскрізний характер для всіх компонентів навчального процесу. Адже результативність засвоєння змісту, вибір оптимальних методів і прийомів визначається насамперед постановкою цілей навчання. При цьому слід зважати на те, що «мета в педагогічній системі має бути поставлена діагностично, тобто настільки точно, щоб можна було зробити висновок про ступінь її реалізації і побудувати певний дидактичний процес, який гарантуватиме її досягнення за визначений час» [2,с.30]. Під метою навчання розуміємо передбачуваний кінцевий результат, очікуваний від певним чином організованої, взаємопов'язаної педагогічної діяльності вчителя та пізнавальної діяльності учнів, і спрямований на розв'язання певної потреби.

Наступною дидактичною засадою визначено *принципи* навчання. «Принцип» – термін латинського походження (*principium* – основа, першопочаток), який означає основоположення, керівну ідею, основне правило поведінки, діяльності. Принципи навчання – це вихідні положення, які визначають різні сторони цього процесу і відображають загальні вимоги до формування його змісту та організації.

Навчання іноземної мови спирається на означені загальнодидактичні принципи, які набувають певної специфіки, зумовленої особливостями предмета «Іноземна мова». Ця специфіка полягає в тому, що на відміну від інших дисциплін головною метою тут виступає не накопичення знань, а оволодіння учнями діяльністю іншомовного спілкування.

Ґрунтуючись на такому підході, а також зважаючи на проблему нашого дослідження, найбільш прийнятними принципами навчання іноземної мови вважаємо: принципи посильності, доступності, свідомості, активності, комунікативності, співробітництва, домінуючої ролі вправ, урахування рідної мови.

У науковій літературі не існує єдиного підходу до визначення поняття «дидактичні умови». Тому кожен з дослідників, який постає перед необхідністю визначення дидактичних умов, що позитивно позначаються на досягненні спрогнозованої ним мети, подає власні тлумачення. Виходячи з теми та предмету нашого дослідження, результатів констатувального етапу експерименту дидактичними умовами ефективного застосування інтерактивних методів у навчанні молодших школярів іноземної мови було визначено:

оптимальний вибір учителем інтерактивних методів, диференційовано-особистісний підхід, відповідність обраних інтерактивних методів навчання, моделювання типових ситуацій спілкування, створення діалогічного середовища.

Важливим елементом розробленої нами моделі є зміст навчання.

Зміст навчання в початковій школі характеризується рівнями комунікативної компетенції кожного виду, яких мають досягти учні.

Таким чином, під змістом навчання розуміємо все те, що охоплює викладання (діяльність учителя) та учіння (діяльність учня), навчальний матеріал і процес його засвоєння. Зміст навчання іноземної мови передбачає формування в учнів комунікативної компетенції, тобто здатності правильно використовувати мову в різних ситуаціях спілкування.

У нашому дослідженні при визначенні змісту навчання молодших школярів іноземної мови вважали за необхідне керуватися такими критеріями його відбору: Фізіологічні, пізнавальні та індивідуальні особливості учнів молодшого шкільного віку, поступове ускладнення матеріалу, рівень готовності дітей до спільної діяльності, рівень готовності вчителя до організації навчального процесу з використанням інтерактивних методів, оптимальність програмового матеріалу для організації спільної погодженої діяльності всіх суб'єктів навчального процесу, емоційна насиченість змісту навчального матеріалу.

Наступним компонентом, який входить до складу дидактичних засад підвищення ефективності застосування інтерактивних методів у навчанні молодших школярів іноземної мови, є система інтерактивних методів. З метою досягнення результативності процесу навчання молодших школярів іноземної мови нами були відібрані інтерактивні методи, які, на нашу думку, є найбільш доцільними для навчання учнів початкових класів англійської мови.

Наступним компонентом, який ми включили до складу дидактичних засад, є навчальна діяльність.

Навчання – одне з провідних понять дидактики, під яким розуміють «цілеспрямований процес взаємодії між учителем та учнями з метою їхнього розвитку, освіти і виховання» [3,с.76], передачу і «засвоєння знань, умінь і способів пізнавальної діяльності» [4,с.223].

Своєрідністю на уроках із застосуванням інтерактивних методів відзначаються контроль та оцінювання вмінь і навичок молодших школярів, які мають замаскований, прихований характер. Вони взаємопов'язані із тематикою уроку і реалізуються у формі ігор, конкурсів, пізнавальних та комунікативних завдань різного ступеня складності.

Основне завдання контролю полягає у визначенні та оцінюванні рівня сформованості іншомовних мовленнєвих умінь і навичок, а мета – в управлінні цим процесом.

Контроль, як відомо, співвідноситься з самоконтролем. Самоконтроль відіграє важливу роль у формуванні в учнів іншомовної мовленнєвої компетенції на основі запровадження інтерактивних методів навчання. Вже сам факт залучення школярів до управління власною навчальною діяльністю породжує в них почуття задоволення, віри в себе, у власні можливості. Самоконтроль учнів слід вводити на основі добре засвоєного ними зразка, з яким вони можуть співставляти свої дії. На рівні 3-4 класів для самоконтролю варто використовувати різні пам'ятки, алгоритми, схеми. При цьому необхідно враховувати, що такі пам'ятки, алгоритми краще пропонувати не в готовому вигляді, а залучати молодших школярів до їх складання.

При застосуванні інтерактивних методів доцільно також впроваджувати взаємоконтроль, сутність якого полягає в тому, щоб сприяти порівнянню учнями свого способу дій із способами дій інших дітей, а потім із зразком. Це допомагає винайти оптимальні способи виконання завдання, набути позитивного досвіду іншомовної комунікації.

Для оптимальної реалізації схарактеризованих нами дидактичних засад вважали за необхідне розробити модель впровадження дидактичних засад застосування інтерактивних методів у процес навчання молодших школярів іноземної мови.

Згідно з філософським визначенням, «модель ... у логіці й методології науки – аналог (схема, структура, знакова система) певного фрагмента природної або соціальної дійсності, продукту людської культури, концептуально-теоретичного утворення й тому подібного – оригіналу моделі» [5,с.374].

Звідси випливає, що модель – це знакова система, за допомогою якої можна відтворити навчально-виховний процес як предмет дослідження, показати в цілісності його структуру, функціонування і зберегти цю цілісність на всіх етапах дослідження. Наявність такої моделі дає змогу не тільки констатувати наявний його стан, а й прогнозувати розвиток. Особливої значущості це набуває для освітнього процесу в початковій школі, адже його реалізація передбачає прогнозування майбутнього позитивного результату.

Модель впровадження дидактичних засад застосування інтерактивних методів навчання англійської мови молодших школярів визначає, що необхідно зробити, які вимоги ставити до цього процесу, і, відповідно, визначає, який обсяг знань і якими методами їм належить дати, яких норм діяльності їх слід навчити, які творчі здібності у них розвивати, який досвід ставлення до навчальної діяльності та оточення необхідно передати.

Ґрунтуючись на викладеному вище, нами було вибудовано «Інваріантну структурно-функціональну модель впровадження дидактичних засад застосування інтерактивних методів навчання іноземної мови молодших школярів». Наочно розроблена модель подана на рис.1.

Модель була визначена як «інваріантна» (інваріантний – незалежний від зміни умов, постійний, незмінний) тому, що має універсальний характер, тобто більшість компонентів, що входять до її складу, є однаково сталими для всіх ланок загальноосвітнього закладу.

Перемінними є лише складові даної моделі: «цілі навчального процесу» та «зміст навчання». Це зумовлювалося тим, що в початковій школі формуються основи іншомовної комунікативної компетенції, потрібні та достатні для подальшого її розвитку та вдосконалення в основній школі. Тому ці компоненти, на відміну від інших, є альтернативними (змінними, рухомими), що пов’язано з переходом на вищий рівень формування знань, умінь і навичок учнів.

Структурно-функціональний характер моделі зумовлений наявністю чіткої структури, яка не є статичною. У процесі застосування ця структура функціонує, тобто працює.

При організації експериментальної роботи вважали за необхідне додати до запропонованої нами структури ще один складовий компонент – «Цілі навчального процесу – 2». Необхідність цього вбачалася нами в тому, що досягнення поставлених на початковому етапі навчання цілей, сприяє органічному переходу до наступної (середньої) ланки основної школи, а отже, формуванню іншомовної комунікативної компетенції на рівні незалежного користувача (B_1, B_2) відповідно до «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти». Цей факт засвідчує про цільове спрямування початкової освіти та її неперервність і наступність з основною школою.

Результативність створеної моделі впровадження дидактичних засад застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів іноземної мови перевірялася у процесі формувального етапу експерименту. Це дослідження дало можливість визначити доцільність застосування вчителями іноземної мови даної моделі з метою формування високого рівня іншомовної комунікативної компетенції молодших школярів.

Перспективами подальших розвідок даної проблеми є дослідження ефективності моделі впровадження дидактичних засад застосування інтерактивних методів у процес навчання школярів основної школи як іноземної мови, так і предметів інших напрямків.

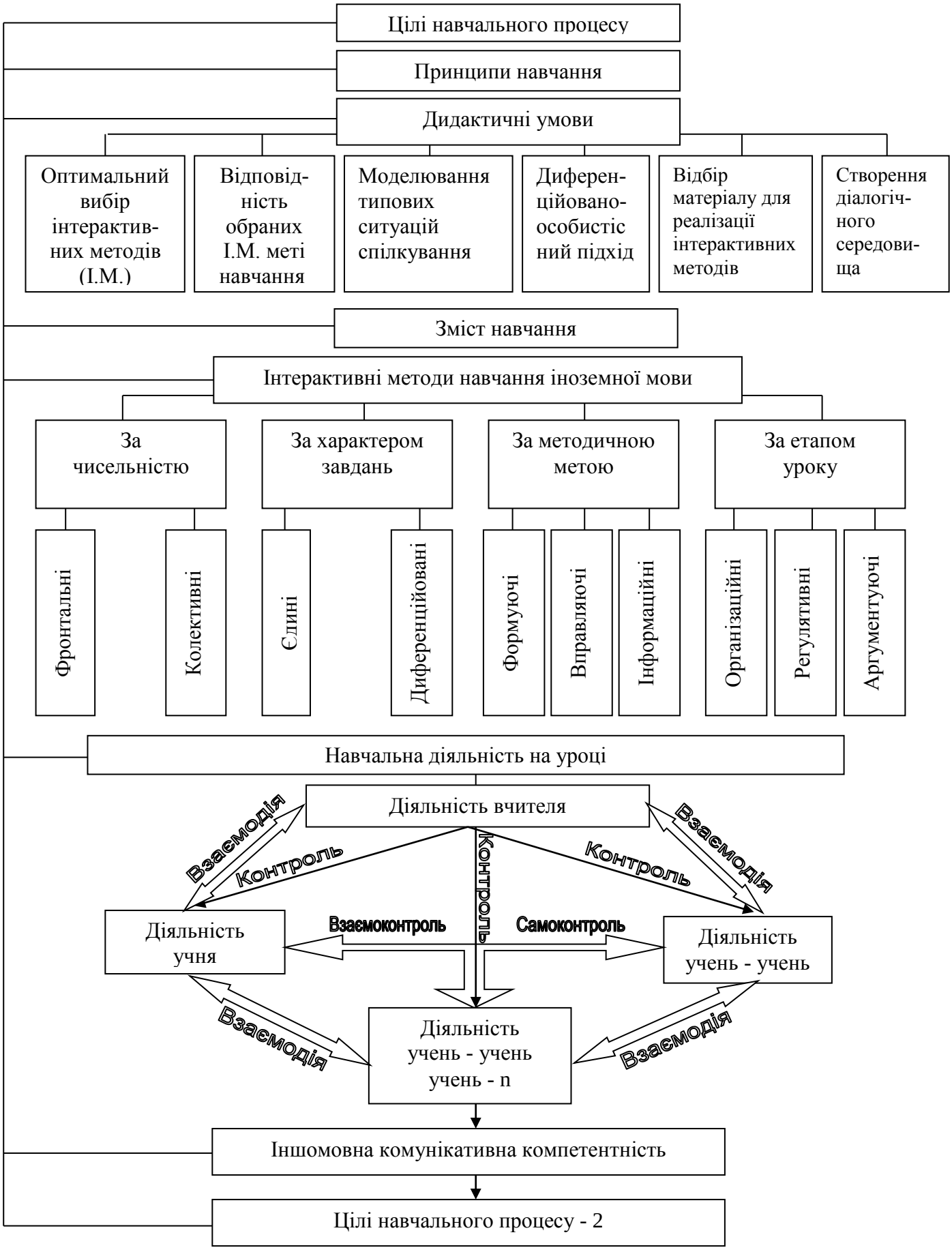

Рис. 1**. Інваріантна структурно-функціональна модель впровадження дидактичних засад застосування інтерактивних методів навчання іноземної мови молодших школярів**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зверева М.В. О понятии «дидактические условия» / М.В. Зверева // Новые исследования в педагогических науках. – 1987. - № 1 (49). – С.29 – 32.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М., 1989. – 192 с.
3. Савченко О. Дидактика початкової школи. Підручник для студентів пед. факультетів. / О. Савченко. – К. : Генеза, 2002. – 368с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 370с.
5. Философский энциклопедический словарь / [редкол. С.С.Аверенцев]. – 2-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.